

УДК 338.43:634.8-027.1(477)

**ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ
ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ**

О.Б. Каламан, к.е.н.

Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, Україна

Каламан О.Б. Основні проблеми ефективного управління підприємствами виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Стаття зображує сучасні тенденції розвитку виноградарсько-виноробної галузі. Показує суттєві проблеми та очевидні потреби її функціонування. Розглядає основні аспекти діяльності виноградарсько-виноробних підприємств. Зображає можливі шляхи для ефективного управління підприємствами виноградарсько-виноробним підкомплексом. Наголошує на очевидні недоопрацювання в системі управління та взаємодії підприємств галузі.

Ключові слова: агропромисловий підкомплекс, ринок, виноградарство, виноробство, виробництво, підприємство

Каламан О.Б. Основные проблемы эффективного управления предприятиями виноградарско-винодельческого подкомплекса

Статья отображает современные тенденции развития виноградарско-винодельческой отрасли. Показывает существенные проблемы и очевидные потребности ее функционирования. Рассматривает основные аспекты деятельности виноградарско-винодельческих предприятий. Отображает возможные пути для эффективного управления предприятиями виноградарско-винодельческим подкомплексом. Подчеркивает очевидные недоработки в системе управления и взаимодействия предприятий отрасли.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, рынок, виноградарство, виноделие, производство, предприятие

Kalamán O.B. The main problems of effective management of enterprises viticulture and winemaking subcomplex

The article shows the modern trends in the viticulture and winemaking industry. It shows significant problems and obvious needs of its operation. It examines the main aspects of viticulture and winemaking enterprises. It displays the possible ways for the effective management of enterprises viticulture and winemaking subcomplex. It emphasizes the obvious flaws in the management system and cooperation of industry enterprises.

Keywords: agroindustrial subcomplex, market, viticulture, winemaking, production, enterprise

Важливою складовою сучасної економіки України є агропромисловий підкомплекс, тому питання його ефективного розвитку складає важливу частину стратегічного плану держави. Проте в цьому складному механізмі суттєво відрізняється своєю значущістю виноградарсько-виноробна галузь. Вона тривалий час була найбільш доходною і пріоритетною у всіх структурі АПК, забезпечуючи суттєві надходження всім сустам галузі і державному бюджету зокрема. Проте сучасний стан галузі має ряд негативних тенденцій, що пов'язане із наявністю суттєвих помилок в управлінні як окремими підприємствами галузі, так і під комплексом в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми ефективного управління підприємствами виноградарсько-виноробного сфери в Україні знайшли своє відображення в працях відомих науковців, серед яких А.М. Авідзба, В.А. Виноградов, А.М. Бузні, В.А. Загоруйко, Г.Г. Валушко, О.М. Гаркуша, І.Г. Матчина, Н.П. Петруня, та деякі інші.

Проте питання, основні проблеми підприємств галузі, які є головним активатором її розвитку все ще потребують досконалого розгляду і аналізу.

Метою статті є з'ясування основних проблемних аспектів управління ефективним розвитком підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Найголовніше питання сьогоденної АПК – це його ефективність. На думку провідних вчених сучасне виноградарство країни має бути складною економічною системою, ефективність якої визначається різноманітними факторами – соціальними, економічними, технологічними та організаційними.

Першим критерієм, що показує негативні тенденції розвитку галузі, є зниження площ виноградних насаджень. Так у 2014 році він складав за усіма категоріями господарств 48,7 тис. Га (з них лише 44,2 тис. Га у плодоносному віці) [1]. До відома, аналогічний показник на 01.01.2005 році складає 97 тис. Га (83 тис. Га з яких знаходилися у плодоносному віці). Тобто на всій території України за 10 років площі скоротилися майже вдвічі. Це свідчить про досить

негативну тенденцію скорочення виноградників у найсприятливій для цього місцевості. При цьому в результаті ряду суттєвих помилок в аграрній політиці держави, промислове виноградарство скоротило свої площі за період з 1980 р. по 2005 р. у 2,5 рази (з 247,7 тис. Га до 97 тис. Га). Досить очевидним є той факт, що сьогодні у галузі не забезпечується навіть просте відтворення виноградних плантацій. Із року в рік вони втрачають свою продуктивність, при цьому нормальний їх обсяг для ефективного та раціонального функціонування галузі не забезпечується. Підтверджуюча інформація щодо негативних наслідків та нераціональності управління підприємствами галузі наведена в таблиці 1.

Як видно, з даних табл. 1, скорочуються не лише площі насаджень, але й врожайність, що

Таблиця 1. Основні показники ефективності діяльності підприємств виноградарсько-виноробної галузі України [1]

Роки	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Показники									
Площі виноградних насаджень усіх категорій господарств, тис. Га	175,5	155,0	109,6	95,5	87,0	84,1	77,6	50,9	48,7
Площі виноградних насаджень у плодоносному віці усіх категорій господарств, тис. Га	143,3	137,7	99,4	80,6	67,6	69,1	67,9	45,8	44,2
Валовий збір, тис. т.	835,7	457,3	513,8	442,6	407,9	521,9	456,0	456,1	435,6

Як зазначалося у таблиці 1, різко зменшився валовий збір винограду: якщо у 1990 році у цілому по Україні він складав 835,7 тис. грн., то у 2014 році він вже знизився до 435,6, 0 тис. грн. Високодохідна раніше галузь у багатьох господарствах перетворилася на збиткову. Такий стан пов'язаний з різким зменшенням обсягів закладення виноградних насаджень останнім часом.

Для сучасного виноградарства характерними залишається старіння матеріально-технічної бази господарств і складність її оновлення через погіршення фінансового стану підприємств.

Основні причини спаду виробництва продукції виноградарства носять як загальнодержавний, так і регіональний характер. Це:

- відсутність паритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію;
- дефіцит нафтопродуктів і різке зростання їх вартості;
- недостатність кредитів;
- несвоєчасність розрахунків держави з сільськогосподарським виробником за вирощену продукцію;
- велика інфляція при сезонному виробництві;
- невміння керівників господарювати в нових умовах;
- відсутність необхідної кількості працюючих на селі.

Загалом, на жаль, у розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу та окремих підпри-

обумовлено погіршенням якості оброблення насаджень та недотриманням технологічної дисципліни. При цьому зовсім очевидні результати неефективного управління процесом виробництва сировини, тобто вирощування винограду для подальшої його переробки виноробними підприємствами. Така складна ситуація призводить до необхідності пошуку інших шляхів забезпечення підприємств галузі достатньою кількістю сировини та задоволенням потреб внутрішнього ринку. Скоротилась при цьому до 400 кількість господарств, які займаються вирощуванням винограду самостійно або входять до складу спеціалізованих управлінських формувань. Частково втрачено та зіпсована система розсадництва.

емств, що його формують, в останні 20 років відбувалося чимало негативних змін. У зв'язку з втратою колишнього виробничого потенціалу і добре налагоджених партнерських зв'язків із країнами Близького зарубіжжя, українська винопродукція цілеспрямовано витісняється конкурентами з внутрішнього і зовнішнього ринків [11]. Свій негативний вплив на ефективне управління розвитком виноградарсько-виноробних підприємств надало поглиблення диспаритету цін та різке зменшення сум виділених бюджетом коштів на підтримку виноградарства. Досліджуючи становлення та розвиток валютної політики в країнах світу, економісти зазначають, що сучасний світ характеризується високим рівнем інтеграційних процесів та усуненням торговельних бар'єрів. Одним із наслідків глобалізації світових ринків було і є істотне збільшення взаємозв'язку і взаємозалежності економік окремих країн та регіонів. В контексті даних процесів можна стверджувати і про розвиток ринку виноградарсько-виноробної продукції. Особливість становлення ринку продукції виноградарства пов'язана з диференціацією населення за рівнем грошових доходів, що зумовлює орієнтацію виробників цієї продукції на задоволення потреб різних ринкових сегментів.

В першу чергу, слід зазначити, що однією із значних особливостей становлення сучасного ринку винограду є протікання цього процесу в

контексті глибинної соціально-економічної трансформації українського суспільства і вітчизняного села. Її результатом є перехід аграрної економіки до функціонування на ринкових засадах, що радикальним чином змінюють макроекономічні та мікроекономічні умови сучасного існування підприємств галузі. При цьому теперішній розвиток виноградного ринку в нашій країні характеризується наявністю складних проблем перехідного етапу не тільки аграрної галузі, а й всієї економіки та суспільства.

Трансформація аграрного сектора економіки змінила в сільському господарстві організаційно-правові форми ведення сільського виробництва, а також управлінські принципи, структуру і методи. Відбулася зміна концепції економічного розвитку галузі та її суб'єктів господарювання. Формуються нові орієнтири руху всіх складових аграрного комплексу.

Визначення стратегічних цілей зумовлено необхідністю уникнення прорахунків, що мали місце під час проведення аграрної реформи. На базі поставлених цілей можна буде розробити ефективну державну аграрну політику. Бо занепад сільського господарства в значній мірі спричинено відсутністю чітко визначеної державної аграрної політики. Вважаємо, що дана пропозиція стосується всіх галузей аграрного сектора, включаючи виноградарство, ринку його продукції і продуктів переробки.

Перспективи подальшого розвитку національного агропромислового комплексу пов'язані з потребою розв'язання системних соціально-економічних завдань. При цьому загальна державна аграрна політика потребує конкретизації стосовно подальшого розвитку виноградного ринку. Тому формування ринку виноградної продукції повинно здійснюватися в контексті розбудови національного ринку продовольства.

Особливістю становлення сучасного вітчизняного виноградного ринку є те, що в цьому процесі приймають участь юридичні та фізичні особи, які представляють різноманітні форми власності і господарювання. Дана особливість тісно пов'язана із об'єктивними процесами світової економічної глобалізації і є причиною трансформації українського суспільства.

Основу сільськогосподарського виробництва України, а відтак і виноградарського, складають різні за організаційно-правовими формами первинні підприємницькі одиниці. У процесі агропідприємницької виноградної діяльності функціонують як юридичні господарюючі суб'єкти, так і громадяни, які, здійснюючи аграрне виробництво, не є юридичними особами. Правову базу всіх учасників ринку винограду формують Закони України, а наукову – відповідні прикладні дослідження науковців.

Вітчизняна особливість формування ринку винограду полягає в тому, що на сьогодні даний процес відбувається за відсутності еквівалентності між різними галузевими складовими. Кожний сектор економіки розвивається і функціонує за

своїми правилами, але всі вони разом мають створювати єдину цільну ринкову систему. Таким чином, виникає важливість економічної збалансованості всіх елементів ринкової системи, яка, в свою чергу, в значній мірі залежить від ціноутворення.

Відомо, що в умовах ринкової економіки значення цін набагато зростає, вони стають одним із основних економічних регуляторів процесу відтворення, здійснення соціально-орієнтовної державної політики. Практика розвитку АПК, як і всієї національної економіки в останнє п'ятиріччя свідчить про необхідність ґрунтовного перегляду системи ціноутворення у народному господарстві.

Отже, негативний резонанс кризового стану, що його переживає аграрний сектор, виходить за межі галузі і відчутний в загальнодержавному масштабі.

Виходячи з важливості ціноутворення для подальшого розвитку ринку винограду, пропонується використовувати підхід, що ґрунтується на поетапності розрахунків ціни. Спочатку визначають рівень закупівельних цін на сировину, потім державно-роздрібних і оптових цін на виноматеріал. Такий методичний принцип дає можливість відстежити та обґрунтувати їх рівень на шляху просування продукції від товаровиробника до кінцевого споживача у різних сферах використання. Цей підхід є комплексним і означає, що сезонні і регіональні обґрунтування витрат слід проводити не менше як три рази на рік: на початку року; на початку і в кінці збирання врожаю.

Також треба відзначити проблеми відсутності цінового міжгалузевого паритету перехідного етапу. Але і нині зберігається аналогічний стан ціноутворення не на користь сільського господарства, а відтак і галузі виноградарства. В ринковій економіці ціна на виноград як сировину для подальшої її переробки формується під впливом попиту і пропозиції. Водночас державне регулювання ціноутворення мікроекономічного рівня варто здійснювати на умовах рівної вигідності різних сфер виноградарського підкомплексу, який на основі такого ж вигідного положення, повинен бути вмонтований як рівноправний партнер в загальнонаціональний ринок.

Зростаючий розвиток виноградного ринку відповідає викликам сьогодення, адже споживання винопродукції задовольняє замовлення суспільства. Водночас, прогрес виробництва і збуту продукції виноградарства не можливий без використання сучасних досягнень науки, техніки, технологій, зростання професійно-технічного рівня кадрів, впровадження науково-технічних винаходів в практику.

Дана особливість становлення виноградарсько-виноробного ринку відповідає сучасному напряму науково-технічного прогресу, що пов'язано із загальною біологізацією виробничої діяльності. Її науковою базою слугує залежність виноградарства від біологічного кругообігу в

біосфері. Звідси важливість узгодженого з біологічними закономірностями застосування нової техніки, технологій, сортів; збереження родючості ґрунтів; створення агроєкосистем, що включають виноградарський підкомплекс в певні природні умови; використання високоякісних саджанців; перехід до біоорганічної сільськогосподарської технології.

Особливість функціонування підприємств на виноградарсько-виноробному ринку полягає в тому, що даний процес відбувається під впливом посилення інтеграції науки та практики виробництва, переробки і продажу винограду. Значні перспективи в даній сфері має інноваційна діяльність. Тому розвиток ринку для підприємств виноградарсько-виноробної галузі нерозривно пов'язаний з інноваційними процесами. З метою виведення підкомплексу України з кризи можна запропонувати деякі інноваційні заходи, впровадження яких може покращити ситуацію у цій галузі, а саме:

- впровадити цілісне фінансування науково-дослідних інститутів за рахунок коштів від реалізації галузевої продукції;
- визначити критерії ефективності роботи підрозділів підприємств, окремих робітників;
- розробити принципи координації наукових досліджень з виробництва та переробки винограду;
- організувати фінансову підтримку винзаводами своїх сировинних зон;
- вдосконалення системи зв'язку виноградарських і виноробних підприємств;
- впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;
- розробити моделювання систем та процесів в галузях АПК країни;
- знайти шляхи вдосконалення засобів механізації для інтенсивного виноградарства;
- розробити нетрадиційні способи оцінки властивостей приросту при вивченні морозостійкості сортів та їх амплітудно-частотних характеристик для здійснення операцій в автоматичному режимі;
- розробка досконалого сортового ряду для задоволення потреб виноробників;
- необхідно створити високоефективне виноградарство на основі інтенсифікації виробництва, а саме раціональне розміщення і оптимальну концентрацію виноградних насаджень.

Так, розрахунки, які були здійснені у відділі економіки НДВіВ «Магарач», показали, що для зберігання в Україні виноградно-виноробної галузі до 2015 рр. площа виноградників повинна складати не менше 120 тис. Га, причому у південних регіонах України, які володіють найсприятливішими агрокліматичними умовами для отримання високоякісної виноградно-виноробної продукції. Безумовно отримала готова продукція галузі буде потрібною для покупців на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тому необхідно закласти і довести до повного

плодоношення не менше як 30 тис. Га молодих виноградних насаджень щорічно. Найбільші закладки мають бути здійснені у тимчасово окупованій території АРК (10 тис. Га) та Одеській області (11 тис. Га) [2].

Окремо стоїть питання складного процесу фінансування закладки необхідного обсягу саджанців. Закладка молодих виноградників потребує значного додаткового фінансування у обсязі не менше 150 млн. грн. на рік та доведення щорічного виробництва вітчизняних привитих та кореневласних саджанців на рівні не менше 40-50 млн. штук. На сьогодні через відсутність коштів цей процес зведений до мінімуму. Лише у 2006 році в Україні було посаджено 4,6 тис. га нових виноградників. За розрахунками фахівців та вчених, Україні необхідно щороку отримувати 500 тис. тонн винограду, що дозволить забезпечити сировиною вітчизняні підприємства, а також експортувати виноматеріали [4].

Виходячи з цього, Україна повинна посадити в поточному році 7,4 тис. Га виноградників. Для цього необхідно 381,3 млн. грн., з яких 247,5 млн. грн., як очікується, буде виділено з держбюджету на поточний рік, а інша частина суми буде забезпечена за рахунок банківських кредитів, інвестицій і власних коштів підприємств. Тільки відновлення виноградників буде сприяти розвитку виробництва виноробної продукції, загальний дохід від реалізації якої може щорічно досягати не менше 3-3,5 млрд. грн., тобто фактично подвоюватися порівняно з поточним періодом [5].

Досліди, які були проведені НВіВ «Магарач», показали, що однією із передумов та обов'язковою умовою стабілізації та тривалого розвитку виноградарства у сучасних умовах є введення ефективних економічних механізмів господарювання, заснованих на принципі максимальної інтенсифікації внутрішнього ресурсного потенціалу підприємств. Його найважливішою складовою є ресурс раціонального управління підприємствами та галуззю у цілому. Особливої уваги заслуговує проблема визначення критеріїв ефективності роботи підрозділів підприємств та окремих їхніх робітників. Але поки що відсутня раціональна методологія визначення ефективності їх роботи, яка б відповідала сучасному етапу розвитку економіки [2].

Висновки

Таким чином, стає зовсім очевидним, що виробничий ресурсний потенціал виноградарства повинен бути стабілізований, а у майбутньому розвиватися на принципах оптимізації та цільового розміщення насаджень. У основі такої оптимізації та удосконалення розміщення виробництва винограду повинен бути відомий принцип максимальної технологічної адаптації до комплексу природно-екологічних факторів разом зі збереженням високого рівня спеціалізації підприємств.

Вирішення більшості проблем, які склалися на сьогодні у галузі можливо шляхом цілісного

фінансування організацій та підприємств, які займаються науковими дослідженнями, за рахунок коштів, отриманих від реалізації продукції садівництва, виноградарства та виноробства у країні та Південному регіоні.

Також практика свідчить, що на базі великих виноробних заводів доцільно створювати інтегровані агропромислові формування, які під єдиною торгівельною маркою об'єднують виробників винограду, підприємства первинного і

вторинного виноробства, торгівельні структури (відносини між ними будуються на рівновигідній основі) [12].

Реалізація вищевказаних заходів дасть змогу істотно поліпшити стан підкомплексу, створити економічні умови для стабілізації виноградарства, підвищення ефективності використання його потенціалу, забезпечити конкурентоспроможність продукції.

Список літератури:

1. Державний комітет статистики України – 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Гаркуша О.М. Проблеми розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу України [Текст] / Гаркуша // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С.3-5.
3. Баян А.В. Стан європейського виноградарства і напрями підвищення ефективності підкомплексу в Україні [Текст] / А. Баян // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С.16-22.
4. Черемісіна С.Г. Розвиток виноградо-виноробного виробництва Криму: теорія, методологія, практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.07.02 «економіка сільського господарства і АПК» / Черемісіна Світлана Георгіївна – Київ, 2006. – 39 с.
5. Стан виноробної галузі у світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://take-profit.org/economicnews.php>.
6. Сидоренко О., Матчина І, Бузні А. Економіка виноградно-виноробного господарства в ринкових умовах України [Текст] / О. Сидоренко [и др.]. – Миколаїв: Видавництво МДАУ, 2006. – 312 с.
7. Загоруйко В.О. Місце вин України на європейському ринку [Текст] / В. Загоруйко // Вісник аграрної науки. – 2004. – № 12. – С.53-55.
8. Авідзба А.М. Підготовка виноробної галузі до вступу України у СОТ [Текст] / А. Авідзба // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 11. – С.5-10.
9. Гугучкіна Т.И., Якименко Е.Н., Панкин М.И., Хмыров А.П., Хмырова И.Л. Экологическое виноградарство в Европе и России. Тенденции развития и основные положения [Текст] / Т. Гугучкіна [и др.] // Виноделие и виноградарство. – 2007. – № 3. – С.4-5.
10. Серпуховитина К.А. Современные направления развития виноградарства в условиях интеграции отечественной продукции в мировой рынок [Текст] / К. Серпуховитина // Виноделие и виноградарство. – 2005. – № 1. – С.10-11.
11. Економічне зростання виноробної галузі регіонального АПК на основі її інтенсивного розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/34332.html>.
12. Економічне зростання виноробної галузі регіонального АПК на основі її інтенсивного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/66083-7.html.

Надано до редакції 09.06.2015

Каламан Ольга Борисівна / Kalamana Olga Borisovna
buxgalter11@ukr.net

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Основні проблеми ефективного управління підприємствами виноградарсько-виноробного під комплексу [Електронний ресурс] / О. Б. Каламан // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 4 (20). – С. 239-243. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n4.html>